

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Londra'nın St. James's Tiyatrosu'ndan Hatıralar

1957 yılında yıkılan St. James's Tiyatrosu'ndan hatıraları aktardığı satırlarıyla yine bir solukta okuyacağınız yeni bir Emre Aracı makalesi...

“1835 yılının on dördüncü Aralık günü soğuk ve bulutlu bir Pazartesi idi. Kar yaklaşıyordu ve Hyde Park'ın Serpentine gölünde ve St. James's Parkı'ndaki gölette buzlanma başlamıştı; bu durum, Noel gününde buzun kırılıp birçok cesur patenciyi ıslatacağı anlamına geliyordu. Alman kraliyet ailesinin en az antipatik olanı, Kral IV. William, Britanya tahtında bulunuyordu ve onun genç yeğeni Victoria'nın tahta geçmesine henüz on sekiz ay vardı. John Braham, Londra'da açılacak olan yeni bir tiyatro için heyecanlıydı; haklıydı da, zira o gece ilk kez halka kapılarını açacak olan St. James's kendi tiyatrosuydu. Aslında ilk planlanan tarihten bir hafta sonra

gerçekleşiyordu bu açılış. Yine de işçiler hâlâ binada çalışıyor, çekic gürtlüsü, fırçalama ve cilalama sesleri duyuluyordu; orkestra, George Stansbury'nin idaresi altında prova yapıyordu; sahne ressamı on beşinci yüzyıl şatosunun dekor tuvaline son rötuşları koyuyordu; oyuncu grupları çekildikleri köşelerde birbirlerinin repliklerini duyuyordu. Vernik, ıslak boya ve yeni kesilmiş ahşabın kokusu, lobide yanık kereste kokusuyla karışıyordu”, (Barry Duncan, *The St. James's Theatre*, Londra, 1964, s. 1). Neredeyse 200 sene sonra soğuk bir Aralık günü aynı Londra'nın aynı sokaklarını bu satırlar eşliğinde dolaşmak, Serpentine gölünün yanından geçip St.

Eski bir kartpostalda Londra'nın St. James's Tiyatrosu

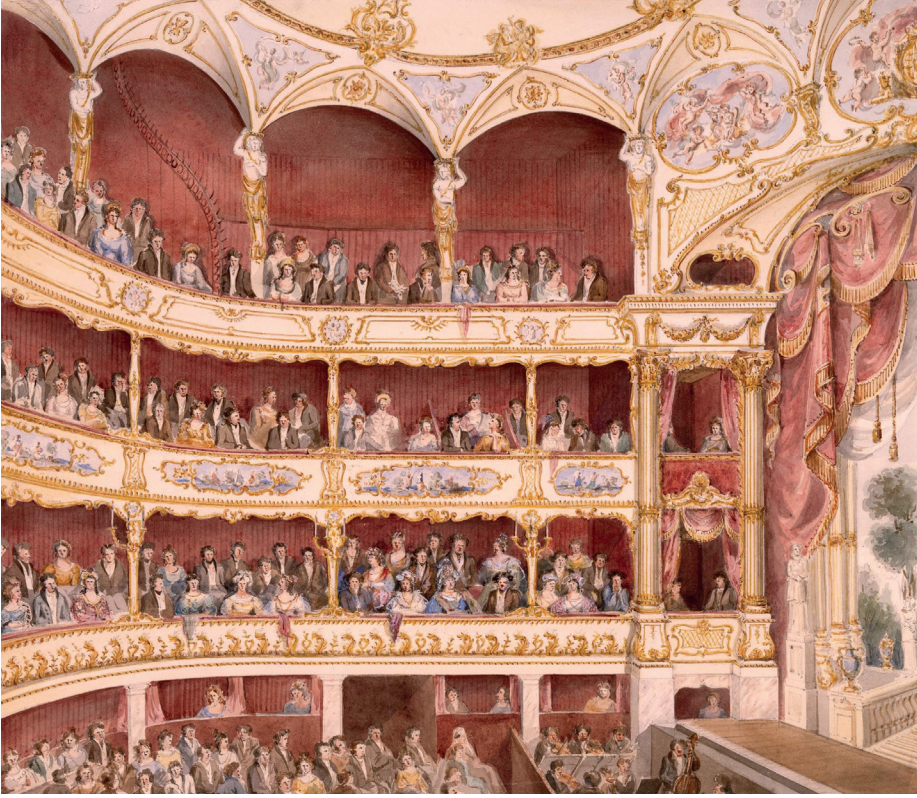
Folkestone'daki Grand Otel'in kapısından kalkan dört atlı araba, 1900'ler

James's Parkı'ndaki gölete doğru yürümek, yine bir Noel mevsiminde şehrin ışıltılı süslendiği caddelerinde adım adım yitip bir tiyatronun izini sürmek kayıplara karışan bir arkadaşı aramak gibi bir his. Barry Duncan'ın 1964'te yayımladığı, böylesine canlı betimlemelerle bezeli, St. James's Tiyatrosu'nun tarihçesini kaleme aldığı bu kapsamlı kitabı bana yalnız yürüyüşlerimde arkadaşlık ediyor.

Belki de bana İstanbul'daki çağdaş olan Naum Tiyatrosu'nun tarihçesini kaleme aldığım günleri hatırlattığı için ve bir tiyatro binasının biyografisinde, adeta minyatür bir halde, bir insan ömrünün inişli çıkışlı, mutlu mutsuz, umutlu, umutsuz bütün unsurlarını en ince ayrıntısına kadar bulabildiğim için böylesine bir biyografi beni cezbediyor. Londra'da bugüne ulaşmayı başarmış onlarca tarihi tiyatro binası var ve hepsi de birbirinden görkemli, heybetli, kişilikli ve enteresan hikâyeleriyle birer şahsiyet olarak şehrin köşebaşlarını, sokak ve caddelerini tutmuş durumdadır, ama ne yazık ki St. James's Tiyatrosu bunlar arasında değil, çünkü bu tiyatro rant uğruna 1957 yılında yıkılıp gitmiş. Ve üstelik

St. James's Tiyatrosu'nu inşa ettiren tenor John Braham

Açıldığı yıllarda St. James's Tiyatrosu'nun içi, (John Gregory Crace, Denver Sanat Müzesi)

bugün maalesef yerinde pek sevimsiz bir bina yükseliyor. Belki de bu yüzden Barry Duncan'ın kitabı çok kıymetli, çünkü o kelimele-riyle, detaylı araştırmalarıyla yitik bir tiyatro sahnesinin o süslü perdesini aralayabilmiş ve hiç olmazsa kepeçlerin enkazı altından kurtarabildiklerini eserinin satırlarında gelecek kuşaklar için saklamış. St. James's Tiyatrosu'nu 1835'te inşa ettiren John Braham, ünlü bir İngiliz opera sanatçısı ve aktördü. 1774 yılında doğan Braham, güçlü tenor sesi ve 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında operalarda ve müzikal prodüksiyonlarda sergilediği performanslarla ün kazanmıştı. Braham, özellikle Mozart ve Rossini'nin eserlerindeki rolleriyle tanınıyordu. Ayrıca, operaların İngilizce uyarlamalarının popülerleşmesine katkıları ve etkileyci ses genişliği

ve sahne varlığıyla da biliniyordu. Duncan'ın aktardığına göre Londra sokaklarını dört atın çektiği ve tek başına kullandığı altın varakla bezeli arabasıyla dolaşırdı. Şu anda bu satırları kaleme aldığım Folkestone'daki Grand Otel'in kapısından da bir devir yolcuların böyle dört atlı arabalarla seyahat ettiklerini hayal ettikçe esasında bugünden ziyade Braham'ın asrına ve Londrası'na kendimi çok daha yakın hissediyorum.

John Braham devrinin ünlü bestecilerini de yakından tanıdı ve önemli prömiyerlerde rol almıştı. Nitekim Carl Maria von Weber'in güzel aryaları, büyüleyici orkestrasyonu ve "sihirli korno" tınlarıyla Alman Romantik operasının gelişimine etki eden, *Oberon* operasının 12 Nisan 1829'da Covent Garden'da gerçekleşen dünya prömiyerinde Huon ro-

Somerset Düşesi Lady Georgiana Seymour

lünde sahneye çıkan Braham olmuştu. Ancak operanın hazırlıkları ve provaları zaten verem hastası olan Weber'i bir hayli yormuş ve bitkin bir hale düşürmüştü. Bestecinin birkaç ay içinde, henüz 39 yaşında Londra'daki ölümü müzik çevrelerini derinden sarsmıştı. Moorfields'daki Katolik Şapeli'nde gerçekleşen cenaze merasiminde Mozart'ın *Requiem*'i söylenmiş ve solistler arasında Braham da yer almıştı. 1840'ta Mendelssohn'un, sonradan İkinci Senfoni olarak bilinecek olan, *Lobgesang Senfonik-Kantatı* Birmingham'da bestecinin idaresinde İngilizce tercümesiyle seslendirildiğinde de Braham solist kadrosunda bulunuyordu. 1835 yılının o Aralık akşamına geri dönecek olursak ünlü tenorun bütün enerjisi ve iyi dilekleri yeni tiyatrosunun üzerindediydi. Belki de *Oberon*'un sihirli kornosu yardımına yetişmişti, çünkü tek başına böyle bir tiyatroyu hayata geçirmek gerçekten de büyük bir cesaret gerektiriyordu.

15 Aralık 1835 tarihli *The Times* gazetesinde çıkan yazıya bakılırsa Londra'nın bu en yeni tiyatrosu *Oberon*'un perilerine de uygun bir mekândı; zira gazete Braham'ın tiyatrosu

Kate ve Ellen Bateman kardeşler, (Illinois Üniversitesi Tiyatro Koleksiyonu)

için "adeta bir peri sarayını andırıyor" ifadesini kullanmıştı. Salondaki baskın renk "narın bir Fransız beyazı" idi. Birinci balkon koltuk sıralarını çevreleyen altınla işlenmiş çiçek desenli bordür pek zarif ve şık bir etki yaratıyordu. İlk sıra localarının altın çerçevelere yerleştirilmiş panelleri, Watteau tarzında, süslü bir el işçiliğiyle resmedilmişti. İmitasyon mermer kaideler üzerinde desteklenen ince oyulmuş korint sütunlar sahne localarının güzelliğine büyük katkıda bulunuyordu. Ayrıca tavanı destekleyen ve karyatitler tarafından taşınan bir dizi kemer, tiyatronun üst kısmını tamamen çevreliyordu. Salon aydınlık ve parlaktı. Bütün bu detaylar bugün Denver Sanat Müzesi'nin Berger Koleksiyonu'nda günümüze ulaşan John Gregory Crace'in tiyatronun içini betimlediği detaylı suluboya tablosunda en canlı şekliyle hayat buluyor. Barry Duncan'ın açılış gecesine dair kitabındaki tasviri ise bu tabloyu tamamlıyor: "Ortada muhteşem bir avize ve şamdanlar ile sahne

Osmanlı'nın Londra sefiri Kostaki Musurus Bey,
(Milli Portre Galerisi, Londra)

lambaları, hanımların parlayan mücevherleri ve erkeklerin nişanları üzerine ışıltılı bir ışık saçıyor, koltukların ve balkonların altın süslemelerini, duvarların yumuşak beyazını, perdelerin derin kırmızısını aydınlatıyordu”.

14 Aralık akşamı St. James's Tiyatrosu 20 yaşındaki bir kadın bestecinin, Mary Anne à Beckett'in *Agnes Sorel* operasıyla açıldı. Hatta temsili kendisinin idare etmesi istenmiş, ama o bu daveti geri çevirmişti. Temsiller bir ay kadar sürmüştü, kritikler Beckett'in partiyonunu övmüştü, ama sonradan bu opera unutulup gidecekti. O akşam her ne kadar bir opera temsiliyle açılmış idiyse de St. James's

Tiyatrosu'nun sahnesi bir tür variyete havasındaki Naum Tiyatrosu gibi tiyatro oyunlarından, bale ve sihirbazlık gösterilerine kadar pek çok değişik türde gösterilere ev sahipliği yapacaktı. Hatta Charles Dickens dahi burada amatör bir prodüksiyonda rol almıştı. 1840'ta Kraliçe Victoria Prens Albert ile evlenince o sezon tiyatrodaki yerini almışlardı. Tiyatronun bulunduğu King Street o akşam kim bilir nasıl bir havaya bürünmüş olmalıydı? Bu düşünceyle tiyatronun dış cephesinin görüldüğü eski bir kartpostala ve Denver Sanat Müzesi'ndeki sluboya resme tekrar uzun uzun bakıyorum. Bir yandan da *Don Giovanni*'yi dinliyorum. Yaratıcılığın ve sanatın mucizesiyle hayal gücü hakikatin gücüne dönüşmekte gecikmiyor elbette.

Tıpkı o gün King Street'e doğru yürürken 17 South Molton Street'teki evinin önünden geçtiğim şair William Blake'in *Masumiyet Alametleri* şiirinde bize hatırlattığı gibi: “Bir kum tanesinde Dünya'nın izini sürmek / Ve yabani bir çiçekte cenneti sezmek / Avuçlarında sonsuzluğu hissetmek / Ve bir saatte sonsuzluğa doğru yolculuk etmek”.

O sonsuzluğa yolculuğumuz devam ediyor: 1852 yılının 9 Ağustos akşamı St. James's Tiyatrosu'nda yaşları 9 ve 7 olan iki kız kardeş rol aldılar. Amerikalı Kate ve Ellen Bateman kardeşler dâhi çocuklar olarak anne ve babalarının nezaretinde Amerika'dan Avrupa'ya tiyatro salonlarını dolaşıyor ve bütün seyirci-

leri hayrete düşürüyorlardı. Shakespeare'in oyunları başta olmak üzere klasik repertuarın ciddi rollerini o çocuk yaşlarına rağmen büyük bir ustalıkla icra eden kardeşler o devir sahnelerin yıldızları idiler ve St. James's Tiyatrosu'ndaki gece kardeşlerin Amerika'ya dönmeden önce Londra'ya veda temsilleri idi. Bu özel gala Somerset Düşesi Georgiana Seymour'la birlikte Avusturya ve Türk büyükelçilerinin himayelerinde gerçekleşti. Düşes ünlü tiyatro yazarı Sheridan'ın torunu idi; güzelliği ve zarafeti ile nam salmıştı. Dante'yi Rumca'ya tercüme ederek Londra'da yayımlayan Rum asıllı Osmanlı sefiri Kostaki Musurus Bey de sanata ve kültüre düşkün bir diplomattı. Daha önce *Andante*'nin Şubat 2023 tarihli 196. sayısında piyanist olan kızı Ralouka Musurus'un hayatına yer verdiğim Musurus Paşa Londra'da 35 yıl görev yapacaktı. O yaz, Londra'ya gelişinin daha ikinci yılında, görülen oydu ki Musurus Bey oldukça yoğun bir tempo içerisinde bir tiyatrodan diğerine gidiyordu; zira *Lady's Newspaper and Pictorial Times* gazetesinin 7 Ağustos 1852 tarihli sayısına bakılacak olursa Kate ve Ellen Bateman kardeşlerin temsillerinden bir hafta önce Türk Büyükelçisi, Madam Musurus ve 11 yaşındaki oğulları Paul Musurus, büyükelçilikten Esad Bey ile birlikte, Covent Garden'daki Kraliyet İtalyan Operası'nda Donizetti'nin *Lucrezia Borgia* temsiliinde görülmüşlerdi. Gaetano Donizetti'nin ölümünün üzerinden henüz dört yıl geçmişti, ancak o tiyatrodaki ailesini bizzat tanıyan yegâne diplomat Musurus Bey olmalıydı; zira bestecinin ağabeyi Giuseppe Donizetti Paşa o dönem İstanbul'da yaşıyor ve Osmanlı sarayının hizmetinde bulunuyordu.

Bütün bu bağlantılar soğuk bir Noel mevsimi Londra sokaklarını tek başıma yürürken yerinde sevimsiz bir binanın yükseldiği St. James's Tiyatrosu'nun King Street'te kalan

St. James's Tiyatrosu'nun arması

ruhunda hâlâ gizli gibiydi. Nitekim tiyatronun Latince motto'su “Sanat sanatı gizlemektir” anlamına gelen “Ars Celare Artem” idi ve sahnenin tepesinde kanatlarını açmış bir melek figürünün altında yazılıydı. 1890 yılına gelindiğinde tiyatronun idaresi ünlü ve yakışıklı aktör George Alexander'ın yönetimi altına girmişti. Yaratılmasına katkıda bulunduğu Oscar Wilde'in sevilen oyunları *Lady Windermere's Fan* (1892) ve *The Importance of Being Earnest* (1895) St. James's Tiyatrosu'nda ilk defa sahnelenerek tiyatronun tarihine ayrı bir değer ve önem katacaktı. Bütün bu tarihe 1957'de binayı satın alarak yıkan yatırımcıları fikirlerinden caydırmaya yetmeyecekti. Wilde'in *Lady Windermere'in Yelpazesi*'nde Lord Darlington'a St. James's Tiyatrosu'nun sahneden “Günümüzde insanlar her şeyin fiyatını biliyor, ama hiçbir şeyin değerini bilmiyorlar” dediği gibi o binayı yarım asır sonra yıktıranlar belli ki bu sözlere sağır kalmışlardı. Ama o tapınağa bir zaman kucak açmış o kanatlı meleğin sihri içinde hissedebilen için yine de Londra'nın St. James's Tiyatrosu'ndan hatıralar yaşıyordu... 🍷

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.